

Scruton. De afwezigheid van het thema religie verrast, gezien De Dijn ethiek een zingevende activiteit noemt. Ook bijvoorbeeld Roger Scruton legt een direct verband tussen religieuze en morele vaardigheden. Ten slotte verdienen De Dijns aannames omtrent het bestaan of de mogelijke recuperatie van een vrij robuuste set gedeelde morele intuïties binnen particuliere morele gemeenschappen meer argumentatie ten tijde van geïndividualiseerde en multiculturele samenlevingen. Desalniettemin is *Drie vormen van weten* een zeer lezenswaardig boek. De auteur verwoordt met zijn conservatieve, spirituele mensvisie een eerder zeldzame positie in het Vlaamse moraalfilosofische landschap. Bovendien getuigt het werk van een grondigheid, integriteit en persoonlijk engagement die een verademing vormen in het sceptische en intellectualistische landschap van de hedendaagse academie.

Marijke DOMS (Leuven)

FILOSOFEREN OVER ONS IK

Leon de Bruin, Fleur Jongepier en Sem de Maagt, red., *Ik. Filosofie van het zelf*, Amsterdam, Boom, 2017, 199 p., ISBN 9789089538963, 29.90€

Een kind vraag ik wel eens: ‘Wie ben jij?’ Het antwoord is nagenoeg altijd haar/zijn voornaam. Hiermee verbinden zij zich en manifesteren ze zich als een persoon – al kennen ze de belangrijke en interessante notie ‘persoon’ (nog) niet. Van een hoogbejaarde vrouw heb ik wel ooit het antwoord gekregen: ‘ik weet het niet meer; trek het je niet aan jongen!’ Een hond op straat of een dolfijn in de dierentuin heeft mij nooit zo’n antwoord gegeven, ook geen bonobo of giraffe. Bij wijze van spreken zeggen sommige beoefenaars van de geesteswetenschappen dat de mens de enige diersoort is die zulke vragen stelt en beantwoordt. Of ze hiermee zelf die unieke diersoort vertegenwoordigen is allesbehalve duidelijk, misschien is hun ‘wijze van spreken’ slechts een retorische formule om op het unieke te wijzen, misschien zelfs op het wonder van het ‘ik-zeggen’ en van de zelfexpressie in een of ander verhaal dat een cultuur en een geschiedenis tegenwoordig stelt. Nee, ik geloof het niet dat die ‘geesteswetenschappers’ het woord ‘wonder’ in eigenlijke zin gebruiken – een ondoorgrondelijke, niet te verklaren en fascinerende werkelijkheid. Bovendien is er geen zinnige reden om de mens een diersoort te noemen, tenzij deze geleerden honden en katten zo maar de talen van mensen en engelen laten praten – wat een contradictie is en dus binnen het paradigma van hun wetenschap niets anders dan een bijgeloof moet heten.

Het ‘Ik’-boek van De Bruin, Jongepier en De Maagt biedt een aardig overzicht van de vragen die we ons kunnen stellen over de reikwijdte van het ik-

bewustzijn, van de connotaties en implicaties van het zelfbesef, van de eisen van en de verwachtingen bij het ‘jezelf blijven’, van de zelfkennis, de zelfbepaling en tenslotte van de zelfverbetering. Zij lichten de vragen zorgvuldig toe, vergalopperen zich niet in de wilde theorieën van het breinreductionisme en doen een ruim beroep op inzichten van de grote denkers – van Plato tot Ricœur.

De auteurs hebben niet de pretentie dat de lezer na lectuur van hun boek nu zullen weten wie ze zijn. ‘Dit is geen zelfhulpboek’ schrijven ze parmantig in hun inleiding. Tot de opzet behoort niet dat de lezer aan hand van de uiteenzetting van vele historische inzichten en vaak sceptische beschouwingen zich plotseling gelukkiger gaat voelen, omdat hij bijvoorbeeld zijn ware zelf zou hebben gevonden. De vraag die ik weleens aan kinderen stel, lijkt simpel, maar geenszins eenvoudig. De auteurs zijn erin geslaagd dit helder aan te tonen.

Is deze uitgave geen ‘zelfhulpboek’, het is ontgensprekelijk een (weliswaar prijzig) collegeboek. Cursisten en studenten maken op een didactische manier kennis met een onderzoekende en uitnodigende wijze van vraagstellen. Tegelijk worden ze echt ingeleid in de historiciteit van een problematiek die de mensen in de alledaagsheid aanbelangt.

Het boek is fraai uitgegeven: harde kaft, ingebonden katernen, aantrekkelijke bladspiegel, toegankelijke en vlotte stijl zonder overbodig jargon. Toch vertoont het voor de opzet en het gebruik een conceptueel tekort. Citeren de auteurs terecht het werk van talrijke filosofen, ze hebben helaas nagelaten voor een handige bibliografie te zorgen: er is geen lijst van de boeken waaruit ze gedachten plukken. Ze verwijzen – overigens weer terecht – naar wat Paul Ricœur over het zelf en hetzelfde zegt, maar vermelden het zo belangrijke boek *Soi-même comme un autre* niet. Dit is slechts één voorbeeld uit de lijst die de lezer zou kunnen aanleggen. Waarom niet vermelden dat Immanuel Kants kritiek op David Hume in de *Kritik der reinen Vernunft* terug te vinden is, dat Gilbert Ryle zijn uiteenzetting over categoriefouten in *The Concept of Mind* uitwerkt of dat *la mauvaise foi* in Sartres *L'être et le néant* ter sprake komt? Een handige index ontbreekt eveneens. Tenslotte: de auteurs geven enkele interessante illustratieve primaire tekstfragmenten. Dat is aardig meegenomen, maar zoals dat in toenemende mate in uitgaven uit Nederland het geval is: ze zijn, zoals het hele boek trouwens, overwegend Angelsaksisch georiënteerd. Waarom toch? Gebrekkige talenkennis? Of om de docent, die van dit boek gebruik wil maken, toch nog een bijkomende, creatieve taak te geven en aandacht te vragen voor de lange vruchtbare continentale traditie ter zake.

Jacques DE VISSCHER (Sint-Denijs-Westrem)